

Jakub Nowakowski

Zakład Karny w Ostrowie Wlkp.

Lidia Fołtarz

Wydział Pedagogiczno-Artystyczny UAM w Kaliszu

**ROLA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ W PROFILAKTYCE
I RESOCJALIZACJI ZACHOWAŃ DEWIACYJNYCH.
UWAGI I PROPOZYCJE DOTYCZĄCE TWORZENIA PLACÓWEK
OPIEKUŃCZO – WYCHOWAWCZYCH W ŚRODOWISKACH
ZAGROŻONYCH PATOLOGIAMI SPOŁECZNYMI**

Słowa kluczowe: społeczność lokalna, patologie społeczne, nieprzystosowanie społeczne, profilaktyka

Streszczenie: Egzystencja człowieka dokonuje się w bogatym splocie uwarunkowań i okoliczności, których źródłem jest środowisko jego życia. Ciągły proces interakcji społecznych kształtuje jednostkę. Znaczenie naturalnych środowisk wychowawczych jest oczywiste. Niestety środowiska te są także miejscem pojawienia się zjawisk dewiacyjnych, patologicznych. Środowiska lokalne, w których funkcjonują rodziny i grupy rówieśnicze są też obszarem, w którym działają także różne środowiska instytucjonalne powoływane ze względu na potrzeby społeczne, w tym także wychowawcze. Wystąpienie wskazuje na znaczenie społeczności lokalnej w działaniach na rzecz eliminowania zjawisk nieprzystosowania społecznego. Jest podsumowaniem opinii studentów pedagogiki Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego UAM w Kaliszu na temat potrzeb i możliwości środowisk lokalnych w zakresie profilaktycznych i resocjalizacyjnych.

**A ROLE OF LOCAL COMMUNITY IN PREVENTION
AND RESOCIALISATION OF DEVIANT BEHAVIOUR.
REMARKS AND SUGGESTIONS APPLYING TO ESTABLISHING PROTECTIVE –
EDUCATIONAL POSTS IN ENVIRONMENTS THREATENED BY SOCIAL
PATHOLOGIES**

Key words: local community, social non-adjustment, social pathologies, prevention

Summary: The existence of a human being is accomplishing in rich tangle of conditions and surroundings, which root is a man's life environment. A constant process of social interactions creates the individual. The meaning of natural educational environment is obvious.

Unfortunately, that environment causes an appearing of deviant and pathological phenomenons as well. Local environment, where families and teenage groups function, are places where different institutional groups work. They are brought because of social and educational needs, too.

That presentation points to a meaning of a local community in operatings in. favour of elimination that social non – adjustnent. It is a summary of students' opinions from Pedagogic – Artistic Faculty at UAM (Adam Mickiewicz University) in Kalisz about needs and possibilities of local environments on prophylactic and rehabilitant range.

Egzystencja człowieka dokonuje się w bogatym splocie uwarunkowań i okoliczności, których źródłem jest środowisko jego życia. Znaczenie naturalnych środowisk życia dla człowieka potwierdza pedagogika społeczna przyjmując pojęcie środowiska wychowawczego i podział środowisk wychowawczych na naturalne i intencjonalne.

W klasycznej już dzisiaj typologii tych środowisk zaproponowanej przez R. Wroczyńskiego występuje rodzina, grupa rówieśnicza i środowisko lokalne²⁶³. Są to naturalne środowiska wychowawcze, których znaczenie socjalizujące jest bezdyskusyjne.

Pojęcie środowiska lokalnego budzi niejednoznaczne i różnorodne opinie²⁶⁴. W szczególny sposób zaistniały w środowisku naukowym poglądy J.H. Pestalozziego (1746–1827), który włączył w proces dydaktyczno – wychowawczy otoczenie swoich wychowanków i poglądy F. Tönniesa (1855–1936), który dokonał m.in. podziału zbiorowości społecznych na wspólnotę (Gemeinschaft) i stowarzyszenie (Gesellschaft). Obydwie zbiorowości są środowiskami wychowawczymi i jako takie charakteryzują społeczność lokalną. Może ona być postrzegana jako „naturalna”, spontaniczna z dominującymi więziami osobowymi o charakterze nieformalnym oraz jako zbiorowość celowa, powołana świadomie dla realizacji określonych zadań.

Konsekwencją poglądów F. Tönniesa stały się późniejsze klasyfikacje. Przyjmuje się, że środowisko lokalne to: 1. zbiorowość społeczna zamieszkała na niewielkim, względnie zamkniętym obszarze; 2. cały system instytucji służących organizacji życia zbiorowego; 3. mechanizmy regulujące zachowania jednostkowe i stosunki międzyludzkie (obyczaje, normy moralne, autorytety, wzory zachowań).

Z punktu widzenia ich aktualnej sytuacji należałoby zanalizować stan potrzeb (istniejących problemów dewiacyjnych, patologicznych), świadomość konieczności zmian, wizje działań profilaktycznych i resocjalizacyjnych i możliwość ich realizacji we własnym środowisku „siłami człowieka w imię ideału”²⁶⁵.

Każda zbiorowość poszukuje bezpieczeństwa dla swej egzystencji, od bezpieczeństwa bytu fizycznego począwszy. Problemy pojawiają się w płaszczyźnie sprzeczności pomiędzy:

1. zasobnością a deficytem,
2. rozwojem a degradacją,
3. normą a dewiacją,
4. uprawnieniami a ograniczeniami,
5. indywidualizmem a kolektywizmem,

²⁶³ R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, W-wa 1979, s. 76.

²⁶⁴ T. Pilch, I. Lepalczyk (red.), *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, W-wa 1993, ss. 145-148.

²⁶⁵ H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Wrocław 1961, s. 361.

6. dobrem jednostki a dobrem zbiorowości, 7. równością i nierównością, 8. elitarnością i egalitaryzmem, 9. bezpieczeństwem a zagrożeniem, 10. dostępnością a marginalizacją, 11. partycypacją a wykluczeniem, 12. zaradnością a bezradnością, 13. wolnością (wyborem) a przymusem²⁶⁶.

T. Szumlicz w „Modelach polityki społecznej” proponuje modelowe rozwiązania owych sprzeczności poprzez :

- interwencję społeczną, którą widzi w usuwaniu luk, braków i negatywnych zjawisk społecznych oraz rozładowywaniu napięć społecznych;
- antycypację społeczną, rozumianą jako działania uprzedzające zagrożenia;
- dystrybucję społeczną, polegającą na dostępie do dóbr i usług społecznych oraz na działaniach na rzecz integracji społecznej i eliminowania lub osłabiania dezintegracji społeczności²⁶⁷.

Współczesnym społecznościom lokalnym z całą ich złożoną strukturą zagraża szereg sytuacji, których podłożem są zachowania dewiacyjne. Pojęcie dewiacja (od łac. deviatio – zboczenie z drogi, od łac. – zejść z drogi) odnosi się do zachowania uzależnionego w wysokim stopniu od norm ustanowionych dla ludzi z określonymi społecznymi statusami, z własnym zestawem normatywnych zobowiązań²⁶⁸. W innych ujęciach wiąże się pojęcie dewiacji z naruszeniem norm społecznych i zachowań nie aprobowanych społecznie, np. przekraczających granice społecznej tolerancji. Dewiacja jest pojęciem „o zmiennym zakresie, wieloznacznym i płynnym ... określenie dewianta zależy od sposobu rozumienia norm oraz procesu etykietowania w szczególnych kontekstach społecznych. E. Durkheim podkreśla brak lub załamanie się norm (anomie) zwłaszcza w okresach gwałtownych zmian społecznych, co powoduje jednoznaczne przeniesienie uwagi z osoby dewianta na cechy struktury społecznej²⁶⁹.

Rozważania mogą dotyczyć tzw. dewiacji pierwotnej (niepełnosprawności fizycznych), ale głównie są to dewiacje wtórne (o charakterze społecznym). Wyróżniamy także dewiacje pozytywne i negatywne. Pozytywne nie są przedmiotem tych rozważań, ponieważ, choć są to zachowania odbiegające od społecznych norm – nie przynoszą nikomu szkody, a często nawet sprzyjają pozytywnym zmianom²⁷⁰.

Negatywne dewiacje piśmiennictwo pedagogiczne nazywa zjawiskami społecznie patologicznymi i zalicza do nich:

- przestępczość, „występki obyczajowe”, alkoholizm, hazard, prostytutkę, samobójstwa, odchylenia psychiczne, dezorganizację rodziny (R. Faris);
- przestępczość, homoseksualizm, narkomanię, dyskryminację grup mniejszościowych (M. Clinard);

²⁶⁶ Z. Woźniak, *Ramy koncepcyjno-strategiczne polityki społecznej*, „Praca Socjalna” 2003, nr 2, ss. 41-42.

²⁶⁷ T. Szumlicz, *Modele polityki społecznej*, SGH, Monografie i opracowania nr 376, W-wa 1994.

²⁶⁸ A. Makowski, *Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja*, W-wa 1996, s.31.

²⁶⁹ G. Marshall (red.), *Słownik socjologii i nauk społecznych*, W- wa 2005, s. 54.

²⁷⁰ Zauważył to E. Durkheim w *Zasadach metody socjologicznej* uznając dewiacje za swoisty atrybut istnienia społecznego i przypisując im pozornie paradoksalną normalność. Uznając, że dewiacje posiadają szereg istotnych funkcji i powołując się na Sokratesa dowodzi nawet, że „jedną z nich jest pobudzanie zmiany społecznej: dzisiejsi dewianci są znakiem świata jutra”. Ibidem.

- przestępstwa nieletnich, zaburzenia umysłowe, dezorganizacje społeczną (R. Merton, R. Nisbet)²⁷¹.

Uzupełnieniem przytoczonych przypadków społecznych może być wynikające z poglądów A. Podgóreckiego uznanie za patologiczne także zjawisk typu: zabójstwo (patologia indywidualna), czy rozwód, kazirodztwo, przestępczość zorganizowana (patologie grupowe)²⁷².

Patologia (nauka o cierpieniu ludzkim, pathos- gr. cierpienie, logos – nauka) ze sfery cierpienia organicznego przeniesiona została w środowisko społeczne i utożsamia się ją z dolegliwościami związanymi z życiem społecznym. W ujęciu niektórych autorów prac socjologicznych i kryminologicznych dewiacja występuje łącznie z dezorganizacją społeczną²⁷³. Pojęcie patologii społecznej utożsamia się z przestępczością.

Złożoność zjawiska jest więc dostatecznie widoczna. Przestępczość i dezorganizacja społeczna zagrażają bezpiecznej egzystencji każdej społeczności. Wynikają stąd potrzeby eliminowania źródeł zagrożeń, zagrożeń rozumianych jako określony stan postaw, zachowań i sytuacji życiowych, które są „szkodliwe dla historycznie uwarunkowanego postępu i powodują negatywne następstwa dla wszechstronnego rozwoju jednostki, grupy lub całego społeczeństwa, a polegają na nieprzestrzeganiu obowiązujących przepisów prawa, norm moralnych, obyczajowych i kulturowych oraz na odrzuceniu lub nieposzanowaniu wartości obiektywnie zgodnych z interesami jednostki i ogółu obywateli na określonym etapie rozwoju kraju”²⁷⁴.

Proponując strategię lokalnej polityki społecznej Z. Woźniak wyróżnił 9 zasad ogólnych i 7 celów polityki społecznej. Zasady polityki społecznej to:

- 1/ zasada pomocniczości (widziana jako zadania władz publicznej - ustawy, rozporządzenia, uchwały itp.;
- 2/ zasada solidaryzmu (polegająca na rozłożeniu na wszystkich członków społeczności lokalnej obciążeń związanych z takimi zadaniami, jak edukacja, bezpieczeństwo, komunikacja, ochrona środowiska, kultura itp. oraz z zagrożeniami, które niesie choroba, niepełnosprawność, przestępczość, wykołajenie itp.;
- 3/ zasada sprawiedliwości i równej dostępności (traktowana jako równy dostęp do infrastruktury społecznej);
- 4/ zasada współodpowiedzialności podmiotów (według której wspólna odpowiedzialność dotyczyć powinna władzy, organizacji pozarządowych, samorządowych, które powinny ze sobą współpracować na rzecz zaspokajania potrzeb społecznych i rozwiązywania problemów społeczności lokalnych);
- 5/ zasada aktywnego uczestnictwa obywateli i partnerstwa (polegająca na włączaniu obywateli do rozwiązywania problemów lokalnych i generowaniu postaw prospołecznych);

²⁷¹ J. Kurzępa, *Zjawiska patologiczne zagrażające współczesnej młodzieży*, [w:] E. Kozioł, E. Kobyłecka (red.), *Pedagogika wobec problemów wychowania końca XX wieku*, Zielona Góra 2000, s. 73.

²⁷² A. Makowski, op. cit., ss. 33-34.

²⁷³ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, W-wa 1971, ss. 238-239.

²⁷⁴ J. Kurzępa, op. cit., s. 75.

- 6/ zasada uniwersalizmu i selektywności w doborze celów i działań (związana z charakterem działań globalnych i dostrzeganiu ważnych życiowo potrzeb mniejszych grup społecznych);
- 7/ zasada promowania profilaktyki nad interwencją (polegająca na preferowaniu programów i działań, które służą usuwaniu przyczyn zagrożeń lub też stosowania taktyki doraźnego reagowania w sytuacji ostrych przejawów patologii);
- 8/ zasada ciągłości działania (gwarantująca trwałość, jakość i efektywność działań);
- 9/ zasada jawności i przejrzystości działania podmiotów (preferująca jawność życia publicznego w interesie obywateli)²⁷⁵.

Rola społeczności lokalnej została tu wyeksponowana wielokrotnie – poprzez współodpowiedzialność za rozwiązywanie lokalnych problemów społecznych, rozłożenie odpowiedzialności za zagrożenia na wszystkie podmioty społeczności lokalnej i włączanie obywateli do eliminowania tych zagrożeń. Znajduje to potwierdzenie w proponowanych przez Z. Woźniaka ogólnych celach polityki społecznej, do których zalicza on: funkcjonalną społeczność zaradnych obywateli, poprawę warunków i jakości życia mieszkańców społeczności, wzmacnianie potencjału społeczności poprzez instytucje i zasoby, wzmacnianie potencjału grup i jednostek, wyprzedzanie wydarzeń i minimalizowanie możliwych do przewidzenia skutków, przeciwdziałanie dyskryminacji, marginalizacji i wykluczeniu społecznemu, koordynację zadań polityki społecznej i ich włącznie w ogólną politykę lokalną²⁷⁶.

Profilaktyka jest „szczególnego typu działalnością związaną z neutralizowaniem wpływu czynników powodujących potencjalne zagrożenia”²⁷⁷. Czynniki te mogą wiązać się z podłożem organicznym, mieć charakter immanentny i wyrażać się w pewnych cechach osobowości wychowanka. Źródłem tych czynników mogą być stosunki społeczne. L. Pytka uważa, że profilaktyka „wykolejenia społecznego” jest systemem działań racjonalnych, zapobiegających występowaniu i rozpowszechnianiu się różnych odmian wykolejenia społecznego (nieprzystosowania społecznego) i wyróżnia: profilaktykę objawową, profilaktykę uprzedzającą, profilaktykę powstrzymującą i profilaktykę kreatywną a także predeliktualną i postdeliktualną (opieka następcza lub postpenitencjarna)²⁷⁸.

System społeczny, a może nim być także społeczność lokalna uruchamia w tym celu różne mechanizmy: eliminowanie zaburzeń, wyrównywanie dewiacji (drogą leczenia, interwencji terapeutycznej), kompensację dewiacji (np. poprzez rozbudowę systemu opieki społecznej). Propozycje zmian systemowych w zakresie profilaktyki proponuje wiele osób.

Związane to jest z przemianami jakie zaistniały w polskiej rzeczywistości w latach dziewięćdziesiątych. Spowodowały one nasilenie się zjawisk dewiacyjnych w społecznościach lokalnych, zjawisk zagrażających strukturom i wartościom społecznym. Konieczne stało się zintensyfikowanie profilaktyki i resocjalizacji. Resocjalizacja jako swoista odmiana socjalizacji jest związana z procesem „przyswajania różnorodnych wzorów kulturowych i społecznych, wartości

²⁷⁵ Ibidem.

²⁷⁶ Ibidem.

²⁷⁷ R. Wroczyński, op. cit., s. 69.

²⁷⁸ L. Pytka, *Profilaktyka wykolejenia społecznego*, [w:] W. Pomykało (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, ss. 630-631.

docierających i oddziałujących na człowieka w stopniu i w zakresie wyznaczonym dynamiką i poziomem jego rozwoju oraz charakterem otoczenia, w którym tkwi ów człowiek,²⁷⁹. Społeczności lokalne mogą odgrywać w działaniach naprawczych ogromną rolę. Obok instytucji oświatowo-wychowawczych różnych rodzajów (w tym również szkoły) w działania takie coraz częściej angażują się instytucje kultury i sztuki, organizacje młodzieżowe, instytucje wyznaniowe. Znajdują się wśród nich organizacje pozarządowe i stowarzyszenia wyższej użyteczności oraz różnorodne fundacje. Działalność powyższą prowadzą spółdzielnie mieszkaniowe, organizacje społeczno – polityczne różnych orientacji. Szczególną rolę w systemie profilaktyki i resocjalizacji spełniają także: lokalna władza, samorządy, sądy, prokuratura, policja, a także tzw. służby społeczne²⁸⁰.

Wiele społeczności lokalnych podejmuje spektakularne działania, które wzbogacają całokształt społecznych doświadczeń²⁸¹. Opracowany na zlecenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży opierając się na ocenie rozmiarów i skutków niedostosowania społecznego oraz przystępczości wśród dzieci i młodzieży przedkłada propozycje działań społecznych, w których społeczności lokalne mają do odegrania swoją rolę²⁸².

W 2004 r. w ramach zajęć z pedagogiki społecznej prowadzonych na Wydziale Pedagogiczno – Artystycznym UAM w Kaliszu (kierunki: edukacja wczesnoszkolna z arteterapią, edukacja wczesnoszkolna i sztuka, edukacja wczesnoszkolna z językiem angielskim) zaproponowano studentkom opracowanie projektów placówek opiekuńczo – wychowawczych w środowiskach lokalnych, z uwzględnieniem potrzeb tych środowisk. Celem opracowań było uzyskanie informacji o charakterze

²⁷⁹ Cz. Czapów, *Resocjalizacja*, [w:] W. Pomykało (red.), op. cit., s. 683.

²⁸⁰ W. Rzeźniczek, *Miejsce i znaczenie pracy socjalnej w profilaktyce społecznej*, [w:] A. Radziejewicz–Winnicki (red.), *Problemy i tendencje rozwojowe we współczesnej pedagogice społecznej*, Katowice 1995.

²⁸¹ B. Rostocka, *Wrocławski system opieki*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 7, s. 19-23.

E. Juśko, B. Niziołek, *Działania profilaktyczne w powiecie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2003, nr 1, ss. 37-38.

K. Rys, *W stronę rodziny*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2003, nr 8, ss. 35-37.

A. Olszewska, *Program pomocy młodzieży z problemami wychowawczymi*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2003, nr 9, ss. 24-25.

E. Kasprzak, J. Książczyna, *Zajęcia świetlicy profilaktyczno-wychowawczej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2003, nr 3, ss. 47-48.

J. Makowski, *Bezpieczne miasto Bytom*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 2, ss. 49-50.

Dźbik, *Zespół Ognisk Wychowawczych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 9, ss. 41-43.

Z. Zimoń, *Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 9, ss. 43-47.

A. Król, *Pomoc Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego rodzinom zastępczym*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2003, nr 4, ss. 22-25.

²⁸² MSWiA, *Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży*, opr. Międzyresortowy Zespół ds. Opracowania Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży, W-wa 2003.

swobodnej wizualizacji, bez szczególnego odniesienia się do rzeczywistości, zwłaszcza w zakresie merytorycznych kompetencji podmiotów uwzględnionych w projekcie i podstaw prawnych dotyczących podejmowanych kwestii. Praca nie musiała być także w pełni poprawna pod względem metodologicznym. Krótki czas przeznaczony na jej przygotowanie nie dawał takich możliwości. Przyjęto bowiem założenie, że poprzez danie możliwości swobodnych wypowiedzi można będzie tworzyć wizje, które mogą stać się przyczynkiem dla racjonalnych, zgodnych z zasadami metodologii rozwiązań faktycznych. Uwzględniono jednakże fakt, że projekty przygotowują osoby posiadające już pewien poziom wiedzy ogólnej, społecznej i pedagogicznej (III r. studiów). Uznano także, że takie działania mogą wyzwolić pomysły, których praktyczne zaistnienie w postaci nowych instytucji wychowawczych może wiązać się z perspektywą pracy zawodowej na „własny rachunek” po ukończeniu studiów. Każdy projekt zawierał następujące elementy: 1. charakterystykę środowiska lokalnego i występujących w nim problemów (potrzeb społecznych), 2. nazwę (rodzaj) placówki i lokalizację, 3. organizatorów (inicjatorów), 4. założenia wychowawcze - cele, 5. organizację wewnętrzną (strukturę organizacyjną), 6. lokal i środki finansowe, 7. formy i sposoby realizacji założeń programowych, stosowane metody wychowawcze.

Analiza ich treści umożliwiła wyciągnięcie pewnych wniosków.

Ad.1 Główne problemy, jakie zdaniem projektodawców występują w lokalnych społecznościach to: złe warunki materialne rodzin, wielodzietność, alkoholizm, bezrobocie, agresja i przemoc. Wskazuje się na zbyt wczesną inicjację seksualną i zbyt wczesne rodzicielstwo, niepełnosprawność fizyczną i umysłową, niedożywienie i zły stan zdrowia dzieci i młodzieży. Niepokoi, podkreślany często brak miejsc spędzania czasu wolnego.

Przedstawione problemy nie odbiegają od powszechnie sygnalizowanych opinii na temat zagrożeń społecznych środowiska lokalnego.

Ad. 2 Większość projektów dotyczy świetlic, z czego 10 stanowią świetlice socjoterapeutyczne. Są to placówki czynne kilka godzin dziennie, zwłaszcza w popołudniu. Kilka z nich to placówki całodobowe. Wysiłek związany z kreacją nowej instytucji podjęło jednak tylko 16 osób. W pozostałej liczbie można wyróżnić placówki o działalności szerszej (domy kultury, dom dla nieletnich matek i ich dzieci, „szkoły przetrwania”, stowarzyszenia pomocy dzieciom, ośrodki terapeutyczno – artystyczno – wychowawczy, całodobowe placówki pomocy dla dzieci, młodzieży, matek z dziećmi (ofiary przemocy w rodzinie), placówki dla dzieci z upośledzeniami rozwojowymi (kierowane przez siostry zakonne), placówki pomocy dzieciom z rodzin alkoholowych, prywatne przedszkola, a nawet dom dziecka. Duża różnorodność struktur organizacyjnych wynika niewątpliwie z potrzeb określonego środowiska społecznego, ale także ze stanu orientacji studentek w w/w problematyce. Zwraca uwagę fakt zaistnienia kilku ciekawych, choć niepełnych propozycji (np. osiedlowego domu kultury dla osiedla „Wschód” w Ostrowie Wielkopolskim, domu dla nieletnich matek i ich dzieci w Kaliszu, Ośrodka terapeutyczno-artystyczno-wychowawczego „Szansa” w Kaliszu, placówki socjalizacyjnej „Razem” dla zapewnienia całodobowej opieki i wychowania dla dzieci i młodzieży do 3 do 18 r. życia pozbawionych opieki rodzicielskiej częściowo lub całkowicie i ośrodka „Druga szansa – szkoła przetrwania” dla młodzieży sprawiającej problemy wychowawcze, ale z rodzin o bardzo dobrej sytuacji materialnej, w którym resocjalizacja

zajmowaliby się „pedagodzy oraz emerytowani policjanci i kadeci szkół wojskowych w ramach praktyki” (materiał w posiadaniu Autorów).

Ad.3 Organizatorami wymienionych placówek powinni być zdaniem projektodawców samorządy lokalne, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Centra Interwencji Kryzysowej, Ochotnicze Straże Pożarne, Kuratorium Oświaty i Wychowania, władze oświatowe, instytucje kultury, szkoły, parafie, zakłady pracy i osoby prywatne: rodzice i emerytowani nauczyciele oraz inne osoby prywatne. Autorzy projektów niewiele wiedzą o organizacjach pozarządowych, stowarzyszeniach wyższej użyteczności, fundacjach i ich działalności.

Ad. 4 Kwestia celów działalności w większości przypadków wiąże się z pomocą rodzinie w wychowaniu i sprowadza się najczęściej do zagospodarowania czasu wolnego i pomocy w nauce (odrabianiu lekcji), zwraca się więc w stronę profilaktyki społecznej. Cele resocjalizacyjne i socjoterapeutyczne realizowane są poprzez:

- pomoc w rozwiązywaniu indywidualnych problemów dzieci (osobistych, rodzinnych i szkolnych) z udziałem psychologa, włącznie z umożliwieniem bezpiecznego noclegu,
- analizowanie przyczyn ubóstwa i możliwości pomocy materialnej rodzinie,
- współpracę z rodzicami (pedagogizacja rodziców, przysposobienie do życia w rodzinie),
- uczenie i przysposabianie do samodzielności (działania uspołeczniające),
- rozwijanie indywidualnych zainteresowań i uzdolnień (działalność terapeutyczna),
- diagnozowanie zaburzeń emocjonalnych (z uwzględnieniem monitoringu zmian sytuacji i zachowań),
- kształtowanie prawidłowych postaw społecznych i nawyków kulturalnych,
- kształtowanie poczucia własnej wartości (budowanie rzeczywistego obrazu własnych możliwości, akceptacja siebie i innych),
- kształtowanie wzorów zdrowego życia, sprawności fizycznej,
- kształtowanie korzystnych postaw emocjonalnych (życzliwości, szacunku, miłości do ludzi i zwierząt),
- nawiązywanie kontaktów społecznych (integracja społeczna), umiejętności funkcjonowania w grupie, pomoc ludziom starszym i niepełnosprawnym,
- budzenie poczucia bezpieczeństwa,
- uczenie tolerancji,
- kształtowanie nawyków właściwego wykorzystywania czasu wolnego,
- dożywanie,
- kształtowanie przedsiębiorczości i przygotowanie do samodzielnej działalności gospodarczej,
- otwarcie się na dorobek kultury europejskiej i światowej,
- „tworzenie atmosfery przyjemności”.

Ad. 5 Bardzo zróżnicowane są natomiast propozycje organizacji wewnętrznej placówek. Daje się zauważyć, że nieomal w strukturze każdej placówki wymienia się kierującą administrację, niekiedy dość mocno rozbudowaną (dyrektorzy, wicedyrektorzy, sekretarki, księgowo lub prezesi, wiceprezesi, skarbnicy, członkowie zarządu), co świadczy prawdopodobnie o tym, że w świadomości młodego człowieka istnienie jakiegokolwiek instytucji kojarzy się z obowiązkowym zapleczem

biurokratycznym. Dostrzega się ważność i potrzebę zaistnienia w strukturze służb medycznych (lekarz, pielęgniarka, ratownik), diagnostów i terapeutów (psychologa, logopedy, rehabilitanta, fizjoterapeuty). W działalności placówki nie brakuje instruktorów terapii zajęciowej, nauczycieli, bibliotekarzy, artystów, pracowników socjalnych, trenerów. Ważna rola przypada księżom, siostram zakonnym, harcerzom i wolontariuszom (w różnym wieku).

Ad.6 Możliwości lokalowe autorzy projektów widzą w obiektach szkolnych, kościelnych, organizacji i stowarzyszeń, gminnych ośrodków kultury, OSP oraz w budynkach, które są zdewastowane i niezagospodarowane (podają dokładną lokalizację takich miejsc). Uważają, że można wykorzystać pomieszczenia po nieczynnych kinach, byłych zakładach produkcyjnych, tereny administrowane przez organizacje sportowe i spółdzielnie mieszkaniowe. Jeśli chodzi o funkcje pomieszczeń to obok administracyjnych wymieniają gabinety: lekarskie i pielęgniarskie, pedagoga i psychologa, logopedy, terapeutów i rehabilitantów, pracownie, sale zabaw, sale gimnastyczne, biblioteki, sale komputerowe. Dość zróżnicowane są sposoby pozyskiwania środków finansowych na potrzeby projektowanych instytucji. Oprócz środków ze strony państwa i samorządu lokalnego (na co tak bardzo projektodawcy jednak nie liczą) zainteresowania swoje w tym względzie kierują w stronę różnych organizacji i lokalnie działających podmiotów oraz osób prywatnych. Są to darowizny i spadki, zbiórki publiczne (także w wykonaniu studentów), kwesty parafialne, składki rodziców, i innych indywidualnych „sponsorów”. Wiedzą o istnieniu i możliwościach wsparcia ze strony takich organizacji jak PCK, Caritas, PFRON czy fundacja ETOH. Liczą na pozyskanie środków z Narodowego Funduszu Zdrowia, a także z subwencji krajowych i zagranicznych (z Unii Europejskiej).

Ad.7 Różnorodność propozycji organizacyjnych i bogactwo celów działalności widoczne jest także w proponowanych formach i sposobach realizacji. Wymienia się tutaj: zajęcia korekcyjno-wyrównawcze, warsztaty profilaktyki uzależnień, warsztaty socjoterapii, warsztaty ekologiczne, zajęcia z psychologiem (indywidualne i grupowe).

W programie przewiduje się różne formy uczestnictwa kulturalnego (indywidualne i grupowe), zajęcia tematyczne (realizacja zainteresowań i uzdolnień), organizację prezentacji artystycznych (połączonych z aukcjami), prace społeczne na rzecz środowiska, pomoc osobom starszym i niepełnosprawnym, hipoterapię i dogoterapię, zajęcia sportowe, wyjazdy na kolonie i obozy. W kilku przypadkach wspomina się o konieczności udzielania rodzinie pomocy materialnej. Tylko jedna propozycja obejmuje zakresem swoich działań nie tylko dzieci, ale także osoby dorosłe (dla których przewidziano szereg form odrębnych). Proponujący takie rozwiązanie wychodzą z założenia, że potrzebne jest kompleksowe oddziaływanie na rodzinę dysfunkcyjną. „Warci uwagi są również dorośli - uważani potocznie za ludzi zdegradowanych, postrzegani jako margines społeczny – w rzeczywistości nie są źli – nie radzą sobie jedynie z problemami i nie odnajdują innego sposobu na życie. W tym celu pragniemy powołać placówkę oferującą pomoc, organizującą czas i roztaczającą nowe perspektywy zarówno przed dziećmi i młodzieżą, jak i dorosłymi, (materiały w posiadaniu Autorów). Ciekawa jest także propozycja dotycząca placówki dla nieletnich matek i ich dzieci, zakładająca wieloetapowość w realizacji pomocy, od bezpośredniej opieki, poprzez stwarzanie młodym matkom warunków

umożliwiającym usamodzielnienie się (zdobycie wykształcenia i pracy) i stworzenie własnego domu rodzinnego.

Próby projektowania w oparciu o założone warunki (o których wcześniej wspomniano) są niewątpliwie pełne sprzeczności, merytorycznych nieprawidłowości, żenującego niekiedy braku wiedzy i znikomej orientacji w problematyce. Autorzy opracowania nie pretendują do pełnej poprawności wniosków. Mają jednak nadzieję na zaistnienie kontrowersji w odbiorze, a ich pojawienie się może okazać się inspirujące. Jeżeli przyjmiemy, że student pedagogiki jest już osobą w miarę zorientowaną w ww. zagadnieniach, czy można oczekiwać od społeczeństwa efektywnego działania w zakresie tworzenia i prowadzenia tak potrzebnych środowisku lokalnemu placówek. „Siły środowiska” nie są najczęściej kompetentne do tego typu działań, których potrzebę niewątpliwie dostrzegają. Próby działań profilaktycznych i kompensacyjnych są często przypadkowe i mało efektywne.